

024. Ötebay Turmanjanov'un şiirlerinde "emek" teması

Gül Banu DUMAN¹

APA: Duman, G. B. (2023). Ötebay Turmanjanov'un şiirlerinde "emek" teması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 381-394. DOI: 10.29000/rumelide.1253124.

Öz

Ötebay Turmanjanov, 1904 yılında iki yüzyılın keşiştiği acılı ve zor bir dönemde dünyaya gelmiştir. Çağdaş Kazak edebiyatının oluşum yıllarının filizlenmeye başladığı yıllar onun da çocukluk ve ilk gençlik dönemlerine denk gelir. Yirminci yüzyılın başları Türkistan coğrafyası için hızlı ve zorlu tarihi süreçlerin yaşandığı bir dönemdir. İşte böylesi zorlu bir dönemde dünyaya gelen, yokluk ve sefalet içerisinde büyüyen Turmanjanov, 1917 Ekim Devrimi ile başlayan reform rüzgarından nasibini almış, dilencilik yaptığı sokaklardan, eğitim reformu seferberliği ile yatılı okula yerleştirilip eğitim alma fırsatı bulmuştur. Turmanjanov bu zorlu şartların yetiştirdiği, çağdaş Kazak edebiyatının oluşumuna katkıları olan lirik bir şairdir. Çarlık Rusya'nın yıkılıp Sovyetler Birliği'nin kurulması ile oluşan yeni siyasi atmosfer dönemin bütün şairleri gibi Turmanjanov'u da etkilemiştir. Siyasi atmosferin yazar ve şairlere bir anlamda sipariş verdiği "emek" konusu o dönemin en çok ele alınan edebi konularından biridir. Bu çalışmada öncelikle uğradığı siyasi yasak ve sürgün sebebiyle yeterince tanınmamış fakat çağdaş Kazak edebiyatının oluşumuna değerli katkılar sunmuş Ötebay Turmanjanov'un hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilecek, daha sonra şairin şiirlerinde "emek" teması üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Ötebay Turmanjanov, Kazak edebiyatı, şiirde "emek" teması

The subject of "labor" in Utebay Turmanzhanov's poems

Abstract

Utebay Turmanzhanov was born in a painful and difficult period at the intersection of two centuries in 1904. The years when the formation of contemporary Kazakh literature began to sprout coincide with his childhood and early youth. The beginning of the twentieth century is a period of rapid and tough historical processes in region of Turkistan. Turmanzhanov, who was born in such a tough period and grown up in poverty and misery, received his share of the reform wind that began with the October Revolution of 1917, and found an opportunity to be educated on the streets where he was begging, by being placed in a boarding school with the mobilization of education reform. Turmanzhanov is a lyric poet who was grown by these tight conditions and contributed a lot to the formation of contemporary Kazakh literature. The new political atmosphere created by the collapse of Tsarist Russia and the establishment of the Soviet Union affected Turmanzhanov as well as all the poets of that period. The subject of "labor", which the political atmosphere ordered to writers and poets in that period, was one of the most discussed literary subjects of that time. The study is going to describe, the poet who was not sufficiently known due to the political ban and exile he suffered; who made a valuable contribution to the formation of modern Kazakh literature - Utebay Turmanzhanov, about his life and his literary personality, and then the subject of "labor" in his poems

¹ Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Zonguldak, Türkiye), gulbanuduman@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6593-3587 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.12.2022-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1253124]

Keywords: Utebay Turmanzhanov, Kazakh literature, the subject of "labor" in poems

Giriş

Zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahip olan Kazak edebiyatının, edebî bir dil formuna girmesi 19. yüzyılın ikinci yarısıyla başlar. "Kazak edebî dilinin başlangıcı 19. yüzyılın ortalarına rastlar. Bu edebî dil, halkın en çok kullandığı şiveye dayanır. Çokan Velihanov (1837-1865), Abay Kunanbayev (1845-1904) ve İbray Altınсарın (1841-1882) gibi büyük Kazak aydınları bu dili kullandılar." (Söylemez, 2013, s. 3) diyen Söylemez, çağdaş Kazak edebiyatının filizlenmesinde öncülük eden isimlere dikkat çeker.

20. yüzyılın ilk çeyreği tüm Türkistan coğrafyası ile beraber Kazak coğrafyası için de yokluk, açlık, gözyaşı ve çatışmaların yaşandığı zorlu bir dönemdir. Çağdaş Kazak edebiyatının oluşumunda önemli katkıları olan Ötebay Turmanjanov iki asrın kesiştiği böylesine zorlu bir dönemde dünyaya gelerek hayat mücadelesine başlamıştır. "Şairin dünyaya geldiği an, iki asrın kesiştiği bir dönem. Bu dönem, toplumsal ekonomik hayatın tamamıyla zorlaştığı bir dönemdir. Bu- edebiyat, sanat dünyasının da birbirine zıt akımlarla dolup yeni yön aradığı bir zamandır." (Ergöbekov, 1992, s. 11) sözleri Turmanjanov'un yetiştirdiği dönemi özetleyen sözlerdir. Şairin sanatını, edebî bakış açısını anlamak için, onun sanatına yön veren, fikirlerine etki eden bu dönemi iyi analiz etmek gerekir.

Çarlık Rusya egemenliği altında zor bir dönem geçiren Kazak halkı, 1917 Ekim Devrimi ile birlikte hızlı bir değişim ve gelişim süreci içerisine girer. Özellikle yeni kurulan Sovyet hükümetinin yaptığı eşitlik, adalet gibi propagandalar, Sovyet halkları genelinde yeni hükümete karşı olumlu duyguların yeşermesine vesile olmuş, bu dönemde Sovyet eğitim sisteminden nasibini almış yazar ve şairler canla başla yeni sistemin propaganda çarkına edebî eserleri ile dâhil olmuşlardır. Başta sisteme olan inançları sebebi ile bu propaganda çarkına dâhil olan edebiyatçılar, zamanla sistemin vadedildiği gibi kusursuz olmadığını görseler bile Stalin'in baskı döneminde can korkusu ile sistemin bir parçası olmaya devam etmek zorunda kalmışlardır.

Qaratayev, Sovyet Kazak edebiyatının önde gelen şairlerinden biri olarak Turmanjanov'un adını şu şekilde zikreder: "Bugün meşhur herkes tarafından bilinen Sovyet Kazak edebiyatının klasikleri Saken, Muhtar, İlyas, Beyimbet, Sabit, Ğabit, Ğabidenlerle birlikte Ötebay da bütün Sovyet Kazak edebiyatının ilk günlerinden itibaren ortaya çıkan ve onun geliştirilmesine birçok edebî türde emeği geçmiş biri olarak adlandırılan bir şair olduğu ortadadır. (Qaratayev, 2005, s. 35). Sovyetlerin eğitim seferberliği ile açılan Sovyet yatılı okulunda yetişen ve Moskova'daki Doğu Emekçileri Üniversitesinde (Şıĝıs Eñbekşileriniñ Universiteti) eğitimini tamamlayan Turmanjanov, Sovyet ideolojisine inanmış ve yatılı okul günlerinden başlayarak kaleme aldığı ilk şiirlerinden itibaren bu ideolojiyi eserlerine yansıtmıştır. Bu dönemin en ünlü edebî konularından birisi elbette "emek" konusudur. Ötebay Turmanjanov'un eserlerinde de bu konunun sıklıkla ele alındığı görülmektedir.

Stalin döneminde 20 yıllık uzun bir yasak ve sürgün hayatı yaşayan Turmanjanov, Kazak Sovyet edebiyatının kurucuları arasında yer almasına rağmen günümüzde Kazak edebiyatında hak ettiği yere tam anlamıyla sahip değildir. Belki de uzun sürgün hayatı bu bağın kopmasına sebep olmuştur. Türkiye sahasında da Ötebay Turmanjanov sadece folklorik kimliği ile öne çıkmakta, derlediği atasözleri ile adı anılmaktadır. Onun kendi yarattığı edebî eserleri, genel Kazak edebiyatındaki ve Kazak çocuk edebiyatındaki yeri yeterince bilinmemektedir.

Bu çalışmada gerek Kazak edebiyatında gerekse Türkiye sahasında yeterince tanınmayan Turmanjanov'un tanıtılması öncelikli amaçtır. Bu sebeple çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazarın hayatı ve edebi kişiliği ele alınacak, ikinci bölümde ise "emek" konulu şiirleri şairin ünlü eseri "Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos qudalar" (Karıncalar, Arılar – Candan Dost Dünürler) adlı fabldan hareketle incelenecektir.

1. Ötebay Turmanjanov'un hayatı ve edebi kişiliği

Resmî belgelerde doğum yılı 1905 görünse de kendi hayatı ile ilgili kaleme aldığı yazılardan hareketle Turmanjanov 1904 yılında doğmuştur. "Ben 1904 yılı aralık ayında Jalğız-ağaş yerleşim yerinde Bögen ırmağının kıyısında Güney Kazakistan bölgesinin Arıs ilçesinde fakir bir çiftçi ailesinde doğdum" (Ergöbekov, 1992, s. 11) diyerek doğum yılı ile ilgili bu karışıklığı otobiyografisinde gidermektedir. Şair, şimdiki Şımkent bölgesinin Bögen ilçesine bağlı, Bögen ve Arıs ırmaklarının kıyısında yer alan küçük bir köyde dünyaya gelir. Şairin doğduğu ve ilk çocukluğunu geçirdiği bu yerle ilgili çok sıcak ve güzel anıları vardır. Gerek Bögen ırmağı gerekse Arıs, şairin şiirlerinde de yer alır. Yetişkinliği döneminde de buraya yaptığı gezilerde gördüklerini çocukluğundakiler ile kıyaslamakta, Sovyet dönemindeki yeni gelişmeleri karşılaştırmalı olarak şiirine yansıtmaktadır.

Ötebay, Kazak kültürünün sosyal hayatının canlı olduğu Bögen ırmağı kıyısındaki köyünde sanat zevkinin de ilk temellerini atar. Şairin ölümünden sonra otobiyografisini anlattığı "İzdegen armanına jetede eken" (Arayan Arzusuna Ulaşmış) adını verdiği Ötebay'ın kendi kaleminden çıkan elyazması notlarına Ergöbekov, kitabında yer verir. "Eski Kazak köyünün bir günü türküsüz, melodisiz, şiirsiz geçmediği bilinmektedir. Çocuğun gözünü açan, duygularını uyandıran bu millî hüner örnekleriyle şair nasıl karşılaştı?" (Ergöbekov, 1992, s.16) sorusuna Ötebay, kendisi şöyle cevap vermektedir. "Kabında yemek olduğu ve azıcık mal için ot toplayabildiği yıl çiftçi halkın keyfi yerinde olurdu. Güdecek hayvanı ve yapacak işi az olduğu için kış aylarında çoğunlukla eli boşa olurdu. Geniş ve aydınlık evlerde toplanıp, kabiliyetli gençlere türkü söyleyip dombıra çaldırıp şiir okutup kendilerince eğlenirlerdi. Çoğunlukla destan okuyanlara destan okutup destan dinleyerek vakit geçirirlerdi" (Ergöbekov, 1992, s.16). Köydeki bu ortamın Ötebay'ın yetişmesinde etkili olduğu muhakkaktır. "Şiire hevesli Kazak halkının geleneksel yaşam tarzı, çocuklara şiirle terbiye verecek halk pedagojisidir. Çocuk Ötebay'ın terbiye aldığı, sanat dersi aldığı okulun birisi işte böyledir!" (Ergöbekov, 1992, s.16) diyen Ergöbekov, Ötebay'ın yetişmesinde etkili olan doğduğu köydeki kültür ortamına dikkat çeker.

Ötebay'ın hayatında çocukluk arkadaşı Kasen'in de büyük etkisi vardır. Kendinden biraz daha büyük olan Kasen'le ilgili birçok anısına yer veren Ötebay, "Kız Jibek" destanını Kasen'den dinleyerek bir süre sonra başından sonuna kadar ezberlediğini anılarında anlatır. Köyündeki kültür ortamı, sosyal çevresi Ötebay'ın küçük yaşlarda Kazak sözlü edebiyatı ile tanışmasına imkân vermiş; bu kültür ortamı Ötebay'ın edebi hayatının temellerine Kazak sözlü edebiyatını yerleştirmiştir. Çocukluğunda içinde yetiştiği kültür ortamının yazarlığının temellerini attığı ile ilgili tespiti Ötebay'ın kendisi de "Özim tuwralı ängime" (Kendimle İlgili Hikâye)² adını verdiği otobiyografik yazılarında dile getirir: "Çoğunlukla kışın köy türkücülerinin söylediği türkü, ozanların okuduğu şiirler, Kasen'in melodiyile okuduğu 'Kız Jibek'i', bütün çocuklar toplanıp sırayla anlattığımız harika masallar, bilmece, tekerlemeler bana çocukluk dönemimde söz söylemeyi öğretti. Çocuklarla 'Han alşı', 'Şekem taş'

² Ötebay'ın "Özim Tuwralı Ängime" adını verdiği kendisi hakkında yazdığı bu el yazması karalamalara Ergöbekov 1992'de bastığı "Ötebay Turmanjanov" adlı kitabında yer vermiştir. Ayrıca Ötebay'ın eşi Maynur Hanım, "Özim Tuwralı Ängime" adlı el yazması notları düzenleyerek bu notların 2005 yılında basılan "Ötebay Turmanjanov Tuwralı Yestelikter" adlı kitapta yer almasını sağlamıştır.

oynasam da, bir kulağım büyüklerin sözünde olurdu. Sonra benim yazar olmama yol açan böyle söze hevesli olmam olabilir" (Ergöbekov, 1992, s.18) (Turmanjanova, 2005, s. 9)

1822'de Kazak topraklarını işgal eden Ruslar bu bölgedeki halkı sindirme yok etme politikaları ile bu coğrafyadaki egemenliğini güçlendirir. "XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya, halka yaptırımlar uygulamaya ve bunları vergi, mahkeme, toprak, kültür konularında düzenlemeler adı altında kurumsallaştırarak yerleştirmeye başlar. Böylece Kazakistan'ı sömürgeleştirme çalışmaları tamamlanır" (Biray, 2018, s. 83). 20. yüzyıla Çarlık Rusya'nın egemenliği altında giren Kazak halkı bu dönemde bir anlamda var olma mücadelesi vermektedir. İki yüzyılın kesiştiği yirminci yüzyılın başında, Çarlık Rusya'nın sömürgeci politikaları, isyanlar, savaşlar gibi birçok etkene bağlı olarak açlık ve kıtlık baş gösterir. "Toplum üzerindeki değişimler çoğunlukla halka sıkıntılar getirmektedir. Toplum bir dönemden ikinci döneme geçerken halk açlık ve sıkıntıya girdi" (Ergöbekov, 1992, s. 22) bütün bu sıkıntılarla birlikte 1917 Ekim Devrim'i gerçekleştirmiş; fakat açlık ve sefalet ortadan kalkmamıştır. İnsanlar karınlarını doyurmak, ailelerini geçindirmek için yeni arayışlar içine girmek zorunda kalmış, iş bulabilecekleri, karınlarını doyurabileceklerini umdukları yerlere göç etmeye başlamışlardır. Göç etme kararı alanlar arasında çiftçilik ve ufak çaplı tamir işleri ile ailesini geçindirmeye çalışan Ötebay'ın babası Turmanjan da vardır.

Açlık, kıtlık, fakirlik sebebiyle insanlar artık ayakkabılarını yamatamaz, at eyerleri satın alamaz duruma gelirler. Bunun üzerine ustalığı işe yaramayan, iş bulamayan Ötebay'ın babası ailesini de alıp doğduğu topraklar olan Bögen'den Temirlan köyüne göç etmek zorunda kalır. Burada bir müddet kalan Ötebay'ın ailesi bu köyden Arıs'a göçer; fakat Arıs'ta da babalarının kazandığı para aileyi doyurmaya yetmez. "Taşkent - tokluk şehri" dedikodusunu duyan aile, zorlu bir yolculuktan sonra Taşkent'e ulaşır. Tabii Taşkent'in tokluk şehri olduğu iddiasının gerçek olmadığı kısa sürede ortaya çıkar; aile burada da açlıkla karşı karşıya kalır. Hatta gelen göçmenlerden memnun olmayan yerel halkın soğuk tavırları, "Tamamen taştan yapılmış taş bağırlı böyle bir şehri ilk kez görüyorum. Taş bağırlı olan bu şehrin insanları da taş karakterli midir, nedir?" şeklindeki düşünceler selam sabah bilmeyen halka karşı Ötebay'ın zihninde oluşan düşüncelerdir. Bu soğuk tavırlar köylerindeki sıcak ortamı özlemesine sebep olur. Bu açlık yolculuğundan Ötebay çok olumsuz etkilenir; çünkü buraya gelince aile bölünür. Belki de bakamayacak durumda olmaları sebebiyle Ötebay'ı bir fırında çalışan dayısı Nurgoja Turusbekov'un yanına verirler. Burada zar zor karnını doyuran Ötebay, dayısının ayaklanmacılara karşı savaşmak için Kızıl Ordu'ya yazılmasının ardından sahipsiz kalır ve sokaklara düşer. Kendisi gibi kimsesiz çocuklarla yaşamaya başlayan, bulduğu küçük işlerle ve dilencilikle karnını doyurmaya çalışan Ötebay, bu zorlu günleri "Özüm tuvralı ängime" (Kendim Hakkında Hikâye) adını verdiği otobiyografisinde şöyle anlatmaktadır: "Benim yetişkin olup aklımın erdiği dönem. İki-üç gün dayımın evinde kalıp ahıra gelip giden aç-çıplak, evsiz çocuklarla tanışıp onları kendi yanımda geceletip, açlıktan ölmek için onların yaptıklarını öğrenip onlara katılıp gittim... Sokak çocuğu olup çok dolaştım. Tamamıyla bu hayata alıştım. Alnımdan kimse okşayivermedi. Birinin suyunu taşıyıp birinin odununu yarıp hatta birine mal istasyonundan seksevil³, kömür getirip bayat ekmeğini yiyip bıraktığı çorbasını içip hayatta kalmaya devam ettim" (Ergöbekov, 1992, s. 25-26).

Otobiyografisinde Taşkent'te yaşadığı zorlu günlere ve sonrasında yaşadıklarına ayrıntılı şekilde yer veren Turmanjanov, sokaklardan yatılı okula uzanan hayat hikâyesini kendi kaleminden şu şekilde anlatır: "1919 yılında ünlü komsomol başkanı Ğaniy Muratbayev'in başlattığı Taşkent komsomolları, sokak çocuğu olarak gezen bizim gibi aç çıplak, evsiz çocukları toplayıp yetim çocuklar için açılan yatılı

³ Kumlu yerlerde yetişen, fazla büyük olmayan dalları köküne yakın bir tür ağaç. (Koç vd. 2019:505)

okula yerleştirmeye başladı. Gökte aradığımız mutluluğu yerde bulduk. Beni de 44 numaralı yatılı okula yerleştirdi. Rahat, sıcak yatakhaneye yatırdı. Hamamda yıkadılar, yeni kıyafet giydirdiler. Bu yatılı okulda elimize kitap alıp dikkatimizi toplayıp okuma yazmayı öğrendik. İnsan olmayı öğrendik. Yatılı okul- kendi evimiz gibi, Sovyet hükümeti- anne babamız gibi oluverdi. İlk defa bu yatılı okulda Lenin'in sevgili adını duydum." (Turmanjanova, 2005, s. 10-11).

Yatılı okula yerleştirilmesi Ötebay'ın hayatında bir dönüm noktası olur. Sokaklardan kurtulan, karnı doyan Ötebay, okuma yazma öğrenir ve ilk şiirlerini burada yazmaya başlar. Qaratayev, "Halk şiirinin ezgili esintisinin şuuruna erken kapılan genç talebe şimdi Abay, Sultanmahmut, Saken gibi dâhi şairlerin şiir kitaplarını bulup bunları acele etmeden okuyup öğrenmiştir. Bunların etkisiyle kendi ilk şiirlerini yazdı. Bu şiirlerini şair ilk olarak yatılı okuldaki duvar gazetesinde yayımlayıp okurların toplandığı yerlerde okudu. Sonra 1921-22 yıllarında 'Jas qayrat' (Genç Kuvvet) dergisinde 'Köz ölçüvi qaldı da, metr ölçüvi qoldandı' (Göz Ölçüsü Geri Kaldı ve Metre Ölçüsü Kullanıldı). 'Ömir sıy' (Ömrün Armağanı), 'İnternatta oquğım' (Yatılı Okulda Okudum) gibi şiirlerini bastırdı. Ötebay eserine esas temel olan konu ve karakter – o büyük önderimiz Lenin karakteridir" (2005, s 36) demekte, onun yatılı okulda başlayan edebi çalışmaları hakkında bilgi vermektedir.

"Biz Ötebay'la ikimiz aynı yerde, toprağı tuzlu, suyu acı Bögen nehri kıyısında aynı yıl doğduk. Aynı kumda debelenip, aynı suda çimip, aynı havayı soluyup büyüdük. Hayatımızın başlangıç noktası, çocukluğumuz, yetim kaderimiz çok benzer bir şekilde gelişti" (2005, s.14) diyen Beysembay Kenjebayev, Ötebay'ın yatılı okulda başlayan ilk şiir denemeleri ile ilgili anılarını anlatır:

"Biz Ötebay'la ikimiz 1920-1922 yılları Taşkent'te çocuklar evinde-yatılı okulda birlikte eğitim aldık. Aynı odada yatıp, aynı sınıfta okuduk. Aynı öğretmenden ders aldık, şair Ötebay o dönemlerle 'İnternatta oquğım (Yatılı Okulda Okudum)'⁵ - diye övünürdü, ben de ona katılırdım. Yatılı okulda okuduğumuz dönemde Ötebay şiir yazardı bu sebeple ona 'çocuk şair' olarak ad takılmıştı. Onun bu dönem yazdığı bir şiirinin ilk iki dizesi benim hâlâ aklımda. O:

Bolıptı bir avulda qara töbet, Olurdu bir köyde kara köpek,

Bolıptı bir avulda jäne töbet,- Olurdu bir köyde başka bir köpek, -şeklinde başlayan dizelerde şair bu iki köpeğı kavağ ettirir. Bunu köydeki sınıf mücadelesine benzetirdi" (Kenjebayev, 2005, s. 14).

Kenjebayev'in aktardığı bu anılardan Ötebay'ın edebi yolculuğunun başlangıcı olan yatılı okul dönemi hakkında bilgi edinmek mümkündür.

1922 yılında kaldıkları yatılı okuldan Doğu Emekçileri Üniversitesine eğitim almaya gönderilen birkaç çocuk arasında Turmanjanov'la birlikte arkadaşı Kenjebayev de vardır. Hayat onları üniversitede de ayırmamıştır. Burada ikisi yine birçok sosyal, kültürel, edebi faaliyet içerisinde aktif görev almışlardır. Kenjebayev yaptıkları faaliyetleri şu şekilde anlatır: "Orada biz – Ötebay, ben, Jüsipbek Arıstanov, İlyas Qabilov, Sultan Lepesov – hepimiz edebiyat atölyesi oluşturduk; el yazması dergiler çıkardık. Sürekli toplantılar yapıp, her birimiz çeşitli konularda bildiriler hazırladık. Atölyenin toplantılarına her zaman Ğaniy Muratbayev, Säken Seyfullin, Názir Töreşulov, Sadıqbek Saparbekov, Äbdirahman Baydıldin gibi isimler katılırdı. Bu atölyede Ötebay şiir okuyup, şairlerin eserleri hakkında açıklamalar yapardı." (2005, s.15)

Ötebay Turmanjanov 1922 yılında gittiğı üniversiteden 1925 yılında mezun olur. Onu çocukluğundan itibaren çok yakından tanıyan, bir anlamda kader arkadaşı olan Kenjebayev, üniversite yıllarından sonra

4 Aynı bilgi Ergöbekov'un kaleme aldığı kitapta Turmanjanov'un ağzından 14 numaralı okul olarak verilmektedir. (bkz. Ergöbekov, 1992: 29)

5 Şair Turmanjanov'un yatılı okulda geçen günlerini anlattığı şiirinin adı.

da Turmanjanov ile yakın dostluğunu sürdürür. Edebi anlamda birbirlerine destek olmaya devam ederler.

"İkimiz 1925-1935 yıllarında medeniyet sahasının iki farklı alanında görev yaptık: Ben gazeteci oldum, Ötebay yüksek öğrenim kurumlarında dersler verdi. Taşkent'teki Orta Asya Komünist Üniversitesinde, Almatı'daki Abay Kazak Pedagoji Enstitüsünde öğretim üyesi oldu. Pedagojik görevde ilerleyip yazarlar kurumunun çalışmalarına, gazete-dergisine aktif şekilde katıldı. Bu yıllar Ötebay'ın şairlik pınarının kaynağı olan, şairlik yeteneğinin fışkırdığı, çalışmalarının verimli ve başarılı olduğu bir dönem. Şair çocuk Ötebay, böylece meşhur bir şair-yazar oldu. 'Taň sırrı' (Tan Sırrı), 'Qara altın' (Kara Altın), 'Şırşıq sırrı' (Şırşıq'ın Sırrı), 'Jas tilşiler' (Genç Gazeteciler), 'Qoşan kedey' (Fakir Koşan), 'Kümis kıılış' (Gümüş Kılıç), 'Pulemet' (Makineli Tüfek) adlı şiir külliyatlarını yayımladı. Bu yıllarda bilimsel fikirlerini geliştirip makale-incelemeler, çeşitli okul kitapları yazdı." (Kenjebayev, 2005: 15-16)

Mezun olduktan sonra bir yandan akademik çalışmalarını yürüten bir yandan edebi çalışmalarına hız veren Ötebay, edebi sahada önemli eserlere imza atar. Bu çalışmaları ile adını çağdaş Kazak edebiyatının kurucuları arasına yazdırmayı başarsa da Stalin'in repressiya adı verilen baskı döneminde sürgüne mahkûm edilir. 1938 yılında gittiği sürgün 20 yıl gibi uzun bir süre sürmüştür; Ötebay ancak Stalin'in ölümünden sonra memleketine dönebilmiştir. Sürgünün ardından edebi faaliyetlerine tekrar başlayan Turmanjanov, son dönemlerinde vaktinin çoğunu çocuk edebiyatı alanına ayırmıştır. Bir yandan çocuk edebiyatı alanında eserler kaleme alırken diğer yandan da "Jazuwşı" matbaasında sekiz yıl boyunca çocuk edebiyatı redaksiyonunu yönetmiştir. Turmanjanov, çocuk edebiyatı alanında kaleme aldığı eserleri ve çalışmaları ile Kazak çocuk edebiyatının önemli isimlerinden birisi olmayı başarmıştır. Muhamedjan Qaratayev "Bağıttı balalar jırşısı (Mutlu Çocuklar Şairi) adını verdiği yazısında Turmanjanov'un Kazak çocuk edebiyatı içindeki yerini değerlendirir:

"Bugünkü Sovyet Kazak çocuk edebiyatını düşünüp detaylı baksak, öncelikle Ötebay Turmanjanov'un ismi dile dolanır. Bu durum belli bir profesyonellik olmasından ileri gelmektedir. Kendi şairlik sanat yoluna yirmili yılların ilk yarısında başlayan Ötebay, elli yıl boyunca birçok çalışma yaptı. Onlarca kitabı yayımlandı. Şiirleri, manzum hikâyeleri, efsane ve masallarının birçoğu Rus, Ukrayna, Özbek, Kırgız, Karakalpak, Tacik, Türkmen, Tatar, Başkurt, Ermeni, Azerbaycan dillerine çevrildi. Ötebay Turmanjanov'u biz, Sovyet Kazak çocuk edebiyatının temelini kurup, ana yapısını oluşturan büyük temsilcilerinden biri olarak tanıyoruz." (Qaratayev, 2005, s. 35)

"Onun 1927 yılında Kızılorda şehrinde çıkan 'Qoşan kedey' (Fakir Koşan) adlı hikâyeler külliyatı yazarın yeni bir aşamasının göstergesiydi. Bu Turmanjanov'un nesir türündeki ilk çalışmasıdır." (Qaratayev, 2005: s.36). Hikâyeler de kaleme alan Ötebay Turmanjanov, asıl şairliğiyle adını duyurmuştur.

Ötebay Turmanjanov'un edebi kişiliğiyle ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer husus da onun Kazak halk folkloruna sunduğu katkılardır. Turmanjanov sözlü edebiyat ürünü olan Kazak atasözlerini derleyerek kitaplaştırmış, Kazak sözlü hazinesinin bir parçası olan atasözlerinin korunmasına önemli bir katkı sunmuştur.

"Ötebay Turmanjanov'un ilk eserleri 1922 yılından itibaren basılmaya başladı. Onun 'Taň öleñderi' (Tan şiirleri) (1925), 'Taň sırrı' (Tan Sırrı) (1929) adlı derlemeleri yayımlandı, 'Pulemet' (Makineli Tüfek) poeması 1933 yılı cumhuriyet yarışmasında birincilik kazandı. Bunların dışında Ötebay'ın 'Aq altın' (Ak Altın), 'Qarlıgaş' (Kırlangıç), 'Qırış qus' (Çelik Kuş), 'Şırşıq sırrı' (Şırşıq'ın Sırrı) ve 'Tez qadam' (Hızlı Adım), 'Sotsializm jırları' (Sosyalizm Şiirleri) adlı şiir kitapları ile 'Kümis kıılış' (Gümüş Kılıç) adlı, toplu hikâyeleri basıldı." (Ahmetov, 1963, s.98). Edebi yolculuğuna 20'li yıllarda başlayan, öldüğü 1978 yılına

⁶ Şırşıq: Sır Derya'nın önemli bir sağ kolu olan Özbekistan'ın bir nehridir. Bu nehrin kıyısında aynı isimle bir de şehir bulunmaktadır. (Erişim tarihi 05.04.2022 [https://en.m.wikipedia.org/wiki/Chirchiq_\(river\)](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Chirchiq_(river)))

kadar yaklaşık elli kitaba imza atan Ötebay Turmanjanov, çağdaş Kazak edebiyatının önemli isimlerinden biri olmayı başarmıştır.

2. Turmanjanov'un şiirlerinde "emek" temasının yeri

"19. yüzyılın sonlarında Abay Qunanbayulı ile tohumları atılan modern Kazak edebiyatı, 20. yüzyılın başına gelindiğinde filizlenmeye başlar" (Gökova Kurt, 2019, s. 1). Özellikle Ekim Devrimi'yle oluşan kültür-sanat, reform ortamıyla birlikte Kazak edebiyatı 20'li yıllardan itibaren çağdaşlaşma yolunda hızlı bir atılıma geçer. Bu hızlı süreçte Ötebay da kaleme aldığı eserleri ile çağdaş Kazak edebiyatının temelini atan kadro içerisinde yer alır. Kendisi de yazar olan Sabit Muqanov, Kazak edebiyatının ünlü temsilcilerinden birisinin şair Ötebay Turmanjanov olduğunu belirtmekte ve Ekim Devrimi'nden sonra yirmili yılların başında çağdaş Kazak edebiyatının temelini oluşturan kadro sayısının parmakla gösterilecek kadar az olduğunu söylemektedir. Bu kadro içerisinde Ötebay'ın adını da saymaktadır. (Muqanov, 1964)⁷ (Turmanjanova vd., 2005)

Devrimin gerçekleşmesinden sonra hükümetin talebi doğrultusunda tüm Sovyet coğrafyasında sınıf mücadelesi adı altında zenginlere savaş açılmış, zenginlerin mal varlıklarını devletin hazinesine katmak için büyük bir propaganda yürütülmüştür. Henüz kurulmuş olan Sovyetler Birliği'nin üyesi genç yazarlar da yazdıkları edebi ürünlerle bu propagandaya destek olmuşlardır. Ötebay da sınıf mücadelesini canı gönülden savunan yazarlardan biridir. 1922 yılında Doğu Emekçileri Üniversitesine eğitim almaya giden Turmanjanov burada katıldığı toplantıda sınıf mücadelesini destekleyen bir bildiri sunmuştur. Muqanov "Ötebay Turmanjanov edebiyattaki ilk adımını sınıf mücadelesini böyle zor zamanında başlamıştır" (Turmanjanova vd., 2005, s. 3-4'ten) demektedir. Sovyetler Birliği döneminde edebiyat siyasetin güdümünde iktidarın propaganda silahı olarak varlığını sürdürmüştür. O dönemde yazar ve şairlerin eserlerinde ele alacakları konular bile Yazarlar Birliği aracılığıyla merkez yönetimden sipariş olarak gelmektedir. 20'li 30'lu yılların en popüler konuları arasında "sınıf mücadelesi, eski yaşantıyı kötüleme-yeni yaşantıyı yüceltme, kolhozlaşma, kadın hakları, emeği yüceltme...vb." konular yer almaktaydı. Ötebay Turmanjanov'un eserlerine bakıldığında "emek" konusunun gerek yetişkinler için gerekse çocuklar için yazdığı eserlerde öne çıkan konulardan biri olduğu görülür.

Ahmetov (1976), "Qazaq Sovet balalar ädebiyeti" (Kazak Sovyet Çocuk Edebiyatı) adını verdiği eserinde Turmanjanov'a geniş yer ayırır. Turmanjanov'un hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verdikten sonra şairin "Lenin"le ilgili şiirlerini, "emek" temalı şiirlerini, "kahramanlık, dayanışma, dostluk" idealini aşıl原因an şiirlerini ve "Ötebay'ın çevirilerinin eğitim açısından önemini" ayrı ayrı dört alt başlıkta inceler. Bu alt başlıklardan birisinin "Ö. Turmanjanov'un şiirlerinde emek eğitimi" adını taşıması rastlantı değildir. Çünkü şairin yetişkinler için kaleme aldığı eserlerinde de çocuklara hitaben yazdığı eserlerinde de üzerinde durduğu konular arasında "emek" teması önemli bir yer tutmaktadır.

Eñbek Jırı

Janbır jawsa, jer toq.

Egin ekse, el toq.

Bulaq aqsa, köl toq.

Qos bilegin sıbanıp,

Emek Şiiri

Yağmur yağsa, yer tok.

Ekin ekse, halk tok.

Pınar aksa, göl tok.

İki bileğini sıvayıp,

⁷ 2005 yılında basılan "Ötebay Turmanjanov tuwralı yestelikter" (Ötebay Turmanjanov Hakkında Hatıralar) adlı kitapta Ötebay'la ilgili Ötebay'ın ölümünden önce kaleme alınmış yazılar da bir araya getirilmiştir. Bu yazılardan birisi de Muqanov'un 18 Aralık 1964'te kaleme aldığı "Dos tuwralı söz" adlı yazıdır.

Eñbek etse el toq.

Emek verse halk tok. (Turmanjanov, 2013, s. 90)

Eñbek Jırı (Emek Şiiri) adını taşıyan yukarıdaki şiirde kısa özlü bir söyleyiş vardır. Şiirde "İki elini sıvayıp işe koyulan 'emek, çaba' sarf eden, 'çalışan' halkın tok olacağı" vurgulanmaktadır.

"Ekpındı men jalqaw" (Çalışkan ile Tembel) (Turmanjanov, 1958, s. 33- 34) adını verdiği çalışkan ile tembelin ağzından atışma türünde yazılmış olan şiirde de emeğin önemine vurgu yapılmakta, tembellik yerilmektedir. Şiir çalışkanın ağzından çıkar

"Jalqawlıqtan jurttan qalıp erinip,
Tüske deyin jatuwşy edik kerilip.
Eñbekke ölşep jurtt ülesin alğanda
Endi qaldı işki sırtın körinip..."

Tembellikten halktan geride kalıp erinip,
Akşama kadar yatıyorduk gerinip.
Emeği ölçüp halk payını aldığında
Şimdi içindeki sırtın görünüp kaldı..."

sözleri ile başlayan şiirin ilerleyen dizelerinde:

"Eñbek etseñ eñbek sağan ağayın,
Ağa-ini, kolhozşy el manayın.

Çalışırsan emek sana akrabadır,
Abi- kardeş, kolhozdaki halk çevrendekiler."

denilerek çalışan, emek veren insanla herkesin yakın olmak isteyeceği, ilerleyen mısralarda ise tembellik eden emeksiz yaşayan insanların sonunun yalnız kalmak olduğu vurgulanmaktadır.

"Jumısker jol saladı" (İşçi Yol Yapıyor) şiirinde de yine emek yüceltilmekte, Sovyetler Birliği döneminde emek ve çalışmanın neticesinde bayındır, gelişmiş bir hayatın yaşanmaya başlandığı şiirde anlatılmaktadır. Çalışmanın "sevinci, mutluluğu beraberinde getireceği" şu dizelerde anlatılmaktadır:

"Eñbek etip, el ösip
Quwanışy artıptı.

Çalışıp, halk gelişip
Sevinçleri artmıştı." (Turmanjanov, 1958, s. 15-16)

"Ötebay Turmanjanov'un çocuk edebiyatı alanında ele aldığı ikinci büyük konu– çocukları emeğe, çalışmaya yönlendirdiği, emeğin neticesini anlattığı şiirleridir" (1976, s. 166) diyen Ahmetov, Ötebay'ın emekle ilgili fikirlerini küçük karakterler aracılığıyla okurlarına iletmiş olduğunu söyler. "Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar" (Karıncalar, Arılar – Candan Dost, Dünürler) poeması, Turmanjanov'un çocuklar için kaleme aldığı en ünlü fabllarından birisidir. Bu fablın kahramanları böcekler dünyasının üyeleridir. Şiirinde böcekleri konuşturan, onların renkli dünyasını küçük okurlarının gözleri önüne seren Turmanjanov, vermek istediği "emeğin yüceliği" mesajını da bu kahramanların ağzından okurlarına dikte eder. Şairin bu poeması Kazak çocuk edebiyatının klasikleri arasına girmeyi başarmış, "emek" konusunun işlendiği ödül almış bir eserdir. "Biçimi yeni, içinde birkaç türün doğal karışımı olan eser, şairde çoktur. Özellikle "Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar" fabl-manzum hikâyesini Kazak çocuk edebiyatının klasikleri arasına cesurca dâhil edebiliriz." (Ergöbek, 99-100: 1992) sözleri bu eserin Kazak çocuk edebiyatı içindeki yerini göstermektedir. "Ötebay Turmanjanov'un çocuklara ithafen yazdığı masal, manzum hikâyeleri de çoktur. Onların içinde: 'Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos qudalar' gibi vaktinde başarı ödülü almışlığı da var. (Kenjebayev, 2005: 34) diyen Kenjebayev de "Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar" manzum hikâyesinin öne çıkan bir eser olduğunu anlatmaktadır.

Çocuklar için yazılan eserler daha çok didaktik türde olur, küçük okurlara terbiye vermek, bir şeyler öğretmek amacıyla kaleme alınırlar. Ötebay'ın "Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar" adlı manzum hikâyesi de emeği yüceltmek, çocuklara çalışkanlığı aşılamak için kaleme alınmış bir eserdir.

Şair, her ne kadar eserini çocuklara terbiye vermek maksadıyla kaleme alsada bunu yaparken didaktik kuru bir dil kullanmaz. Lirik ve eğlenceli bir anlatım şiirde dikkat çeker. Özellikle şiirin başında ormandaki yaşantıyı tasvir eden bölümler oldukça lirik bir söyleyişe sahiptir. Fabl,

"Yertede bir ormanda, Özi salgan korganda, Bir top ara turıptı: Bäri eñbekker jan eken ile başlar.	Bir zamanlar bir ormanda, Kendi yaptıkları yuvada, Bir grup arı yaşarmış: Hepsi çalışkan canlarmış" (Turmanjanov, 2005, s. 58) dizeleri

Arıların çalışkanlığı ("eñbekker" olmaları) şiirin başında belirtilir. Şiirin konusu evlenme yaşına gelen kızlarını evlendirmek isteyen kral ve kraliçe arının kendilerine lâıyk damat adayını bulmak için bir eğlence tertip etmeleridir. Bu eğlenceye katılan böcekler (tespih böceği, kurt, karınca, kelebek, sinek, sirke sineği, at sineği, sivrisinek, sığır sineği, yusufçuk, kırkayak, kene, örümcek, tırtıl, karınca...) düzenlenen toyda gönüllerince yiyip içmekte bir yandan da gelin tarafını etkilemek için hünerlerini sergileyen böceklerin gösterilerini izleyerek eğlenmektedirler.

Ahaliye yarışmayı ilan eden tellal gelin adayının vasıflarını sayarken onun sadece dış görünüşünü anlatmakla kalmaz karakter özellikleri hakkında da halka bilgi verir. Prenses arının dikkat çeken özelliklerinden birisi emeği ile (çalışkanlığı ile) ödüle layık birisi olmasıdır.

Hannın qızın köriñder, Körıp bağa beriñder. Eki betten nur tamğan, Eki qoldan bal tamğan, Eñbegimen jülde alğan. Künde ozıp künde alğan, Gül minezdi mülâyım, Balday tätti bir ayım,	Hanın kızını görünüz, Görüp, not veriniz. İki yanaktan nur damlayan İki elden bal damlayan, Çalışmasıyla (emeği ile) ödül alan. Her gün başarıp, her gün kazanan, Çiçek huylu mülâyım, Bal gibi tatlı bir ayım, (Turmanjanov, 2005, s. 59)

Düğün haberi böcekler aleminde bir coşkuya heyecana yol açar. Köydeki bayram havası, coşkusu, böceklerin ruh hâli şiirde başarıyla yansıtılmıştır. Aşağıdaki dizeler böceklerin toyun ilanından sonraki düşüncelerinden, duygularından bir kesit sunmaktadır:

Qızıq habar alğan soñ, Toy mänine qağan soñ, Duwıldastı duwman jurıt: «Özim burnı baram», – dep, «Hannın qızın alam», – dep, Eserlendi esekqurt... Qurt, qumırsqa, köbelek, Şıbın, şırkey, bögelek, Ketip jattı attanıp, Masa, sona, iynelik «Toyda, şirkin, bilelik!»	İlginç haberi aldıktan sonra, Düğün tadını aldıktan sonra, Millet coşup şenlik yaptı: "Kendim önce gideyim", – deyip "Hannın kızını alayım", - deyip Çıldırıldı tespih böceği... Kurt, karınca, kelebek, Sinek, sirke sineği, at sineği Yola çıkıp gidiverdi, Sivrisinek, sığır sineği, yusufçuk "Düğünde, vay, dans edelim!"

– Desip jattı bapıanıp. –	Diyordu süslenip.
Qırıqayaq, kene, örmekşi,	Kırkayak, kene, örümcek,
Bular da barıp körmekşi,	Bunlar da gidip görmek istiyor,
Bäygege tüsip, baq sınaq.	Yarışa katılıp, bahtını deneyip.
Jıbrılap jerde juldızqurt	Kimildayıp yerde tırtıl
«Qalam ba, – dep, – toydan sırt»,	“Kalır mıyım, – deyip, – düğünden geri”,
Ketip barad şapqılap...	Gidiverdi çoşarak... (Turmanjanov, 2005, s. 60)

Yukarıdaki dizelerden de anlaşılacağı üzere haberi alan kimi böcekler prenses arı için şanslarını denemek, yarışmak için, kimileri ise düğünde çoşup eğlenmek için toyun yolunu tutarlar.

Kral arı toya gelenlere damat adayında aradıkları vasıfları şu şekilde sıralar:

Qanattı elim qarasın,	Kanatlı halkım baksın,
Bersin ädil bağasın.	Versin dürüst notunu.
Ädemi eken demeymin,	Güzelmiş demiyorum,
Ärsiz eken demeymin,	Çirkinmiş demiyorum,
Han eken demeymin	Hanmış demiyorum,
Qara eken demeymin	Avammış demiyorum
Asırsa jurıt önerin	Halktan hünerini geçirirse
Qızımı soğan beremin...	Kızımı ona veririm... (Turmanjanov, 2005, s. 61)

Yukarıdaki dizelerde de görüldüğü üzere kral arı (han arı) dış görünüşe, soyluluğa bakmayacağını en hünerli kimi bulurlarsa kızlarını ona vereceklerini ilan eder. Onun damat adayında bu vasıfları araması çocuklara verilen önemli bir mesajdır. Dış güzellik ve asilliğin önemli bir hüner olmadığı mesajı çocuklara verilmekte, asıl hünerin “emek, çalışma” olduğu şiirde adım adım çocuklara aşlanmaktadır.

Damat adayları, hünerlerini arı ailesine beğendirmek için tek tek sahneye çıkarlar ve kendilerine layık gördükleri prenses arı için yarışır. Kelebek, han arı sözlerini bitirdikten sonra güzelliğine güvenip ortaya çıkar ve arıları etkilemek için göz alıcı renkleri ile dans eder. Kelebek dansını bitirdikten sonra kraliçe arı değerlendirmelerini açıklar:

Hanşayım sonda söyledi,	Kraliçe o zaman söyledi,
Söylegende büy dedi:	Söylediğinde böyle dedi:
–Köbelek quda, köbelek!	–Kelebek dünür, kelebek!
Öneriñ basqa bir bölek.	Hünerin kendine özgü.
Qur sawıqtıruw qarın aşar,	Sadece eğlence karnımı acıktırır,
Önerli ul elin asırar.	Hünerli evlat halkımı geçindirir.
«Artıq, eken bağañız»,	“Fazlaymış, değeriniz”,
Sawıqsıl eken balañız.	Eğlenceliymiş evladınız.
Balañızğa layıq	Evladınıza layık
Basqa bir qız qarañız...	Başka bir kız bakınız... (Turmanjanov, 2005, s. 61)

İkinci olarak ortaya sivrisinek çıkar. Kan emici özelliklerini öne çıkaran sivrisinek, "Bütün böceklerin en güçlüsüyüz!" diyerek herkesi sokmaları ile övünürler. Kraliçe arının damat adayı sivrisineği değerlendirirken söylediği sözler önemlidir:

«Qayrattı» eken halıq,	"Kuvvetliymiş" halkınız,
Tım ersi eken saltıñız,	Çok abesmiş adediniz,
Qan ğana eken asıñız,	Sadece kanmış yemeğiniz,
Qağınğan eken jasıñız,	Başına buyrukmuş genciniz,
Qız süyetin türi joq,	Kızı sevecek hali yok,
Jaqsılıq saltıñ biri joq,	İyilik adetinden biri yok,
Adal eñbek tağı joq.	Helal çalışma da yok.
(Eñbeksiz eldiñ bağı joq.)	(Emeksiz halkın şansı yok.) (Turmanjanov, 2005, s. 62)

Güçlü olması ile övünen, halka bir faydası dokunmayan, iyilik, helal çalışma, emek nedir bilmeyen sivrisinek bu sözlerle elenir ve kraliçe arının "emeksiz halkın kızını almak için şansı olmadığını" söylemesi emeğin önemini çocuklara anlatan bir mesaj olur. Arı ailesi için önemli olan "helal çalışma ve emek"tir.

Sinekten sonra sahaya çıkan yusufçuk da dans eder ve tüm yaz şarkı söylemesi ile övünür. Kraliçe arı, "Sözünüz nasıl da çok tatlı, / Yusufçuk dünür, yusufçuk! /Çekinip söyleyemiyorum, /Güzelmış dışınız, /Yararsızmış halkınız," (Turmanjanov, 2005, s. 62) diyerek, "tatlı sözler ve dış görünüş"ü bir faydası olmayan boş işler olarak niteler ve böylece yusufçuk da yarışmadan elenir.

Yusufçuğun başarısız olmasından sonra örümcek de şansını denemek için meydana çıkıp hünerini sergilemeye başlar. Ördüğü örümcek ağından etkilenmeyen kraliçe onu da kızına lâyık görmez:

– Ey, örmekşi, örmekşi!	– Ey örümcek, örümcek!
Söziñe kim ermekşi,	Sözüne kim inanır,
Jalğan öner jaramas,	Sahte hüner yaramaz,
Aram tamaq, aram as	Haram yemek, haram aş
Ondaylarğa jaña qas,	Öylelerine canı düşman,
Qızım sağan qaramas.	Kızım sana bakmaz. (Turmanjanov, 2005, s. 63)

Örümceğin kurduğu tuzakla canlıları kandırıp kendine yem yapmasına kraliçenin onay vermediği "sahte hüner yaramaz/ Haram yemek, haram aş" sözlerinden anlaşılmaktadır.

Örümcekten sonra kara kurt, ela kurt, tespih böceği de sırayla şanslarını denerler; fakat arı ailesini etkilemeyi başaramazlar. Onları sığır sineği, kara sinek, at sineği, kırkayak, kene gibi yarışmacılar takip eder; fakat sonuç değişmez. En son meydana damat adayı olarak karınca çıkar. Övünmesi olmayan, mütevazi, ağır tavırları ile sahneye gelirken bile dikkatleri üzerine çeken karıncayı halk gerçek bir hayranlıkla ve sessizce dinlemeye başlar. Damat adayı karınca, karıncalar ile ilgili şu bilgileri verir, kendilerini şöyle tanıtır:

– Sändikpen sawdamız,	– Zarafetle alışverişimiz,
Qoñırqay qara şarwamız,	Esmer kara köylüyüz,
Astıqqa tolğan awlamız.	Tahilla dolu avlumuz.

Biz kädimgi qumırsqa,	Biz sıradan karınca,
Tuwğan janbız jumısqa	Çalışmak için doğan canız
Üydi özimiz salamız,	Evi kendimiz inşa ediyoruz,
Dändi özimiz alamız,	Tohumu kendimiz alıyoruz,
Künge küygen denemiz,	Güneşte yanan vücudumuz,
Sondıqtan biz qaramız.	Biz o yüzden karayız.
Tögilgendi jıynaymız,	Döküleni topluyoruz,
Şaşılğandı tabamız.	Saçılını buluyoruz.
Ölşenedi ömirde	Ölçülüyor hayatta
Eñbekpenen bağamız.	Emekle değerimiz.
Eñbek bizdiñ atamız!	Emek bizim atamız!
Eñbek bizdiñ anamız!..	Emek bizim anamız!.. (Turmanjanov, 2005, s. 63-64)

Karınca'nın emeği, çalışmayı yücelten “Emek bizim atamız! /Emek bizim anamız!” “Değerimiz emekle ölçülüyor” sözleri küçük okurlara asıl kıymetli olan şeyin dış görünüş olmadığını, çalışkanlık, emek olduğunu öğütlemetedir. Karınca'nın mütevazı tavrı, çalışmak için doğan canlılar olduklarını ifade etmesi, güneşin altında karıncaya kadar çalıştıklarını söylemesi, faydalı güzel işler yapmaları, emeği rehber edinmeleri, kendileri de dış güzelliğe, boş hünerlere önem vermeyen, çalışmayı seven arı ailesini etkilemeye yeter.

Ey, adamdar, adamdar!	Ey, ahali, ahali!
Beri taman qarañdar,	Bu tarafa bakınız,
Sözim eñdi tum qısqa,	Sözüm şimdi pek kısa,
Qudamız bolsın qumırsqa!	Dünürümüz olsun karınca!
Özimizdey tirlikti,	Bizim gibi yaşantısı,
Intmaqtı, birlikti,	Birlik, beraberliği,
Ösip-öngen el eken,	Büyüyüp gelişen halkmış,
Ağıp jatqan ken eken.	Akmakta olan madenmiş.
Qoltıqtarı keñ eken,	Omuzları genişmiş,
Bizge nağız teñ eken...	Bize tam eşitmiş... (Turmanjanov, 2005, s. 64)

Kral arının bu sözleri aynı zamanda yarışmanın neticesini de açıklayan sözlerdir. Arılar kraliçesinin kızını almak isteyen damat adayları arasında çalışkanlığı ile öne çıkan bir halk olan karıncalar galip gelir ve arı ailesi ile dünür olmaya hak kazanırlar. Aslında burada galip gelen “emek”tir. Şiirde emek yüceltilmekte, küçük okurlara asıl değerli hünerin “emek, çalışkanlık” olduğu anlatılmaktadır.

3. Sonuç

Sovyetler Birliği döneminde birliğin kuruluşundan yıkıldığı döneme kadar edebiyatın en popüler konularından birisi “emek” konusu olmuştur. Çağdaş Kazak edebiyatının ilk kurucuları arasında yer alan, ayrıca Kazak çocuk edebiyatının önemli isimlerinden birisi olan Ötebay Turmanjanov’un eserlerinde “emek” konusunun sıklıkla ele alındığı görülür. Onun birçok eserinde “emek-çalışma” yüceltilmekle birlikte, “Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar” adlı manzum hikâyesi “Turmanjanov” ve “emek” denilince ilk akla gelen eserdir. “Emek” konusunun ele alındığı bu didaktik manzum hikâyede şairin vermek istediği mesajı didaktik, kuru bir üslupla değil, lirik ve eğlenceli bir

üslupla anlatması, eseri başarıya taşıyan önemli bir unsurdur. Hikâyenin kahramanlarının böcekler dünyasından seçilmiş olması, "emek ve çalışmanın asıl en değerli hüner" olduğunun olay örgüsü içinde verilmesi, çocuk okurların gözünde poemayı ilgi çekici ve başarılı kılar.

Ötebay Turmanjanov'u Taşkent'te yetim çocukların kaldığı yatılı okuldan Kazak çocuk edebiyatının kurucuları arasına taşıyan etken, üslubuyla çocukların kalbini fetheden "Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar" gibi çok sayıdaki başarılı manzum hikâyeleridir. Hikâye çocukları böceklerin renkli dünyasına davet etmekte, yarışma heyecanı ve coşkusu içerisinde çocuklara eğlenceli bir dünya sunmaktadır. Çocuklar bir yandan zevkli olay örgüsünü takip ederken bir yandan da karşılarında çıkan böcek kahramanlar aracılığıyla hayat gerçeklerini, değer yargılarını sorgulamaktadırlar. Şiirin başından sonuna kadar emek ve çalışma yüceltilmekte asıl kıymetli hünerin "emek ve helal kazanç" olduğu şiirde vurgulanmaktadır.

Fabllarda çocukların bilişsel gelişimlerine uygun bir sanat olması sebebiyle kişileştirme sanatı sıklıkla kullanılır. Kişileştirme, çocukların verilmek istenen mesajı daha kolay almalarına hizmet eder. "Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar" fablında da kişileştirme ve intak sanatları kullanılmış "emek ve çalışmanın en önemli hüner olduğu" mesajı böcek kahramanlar üzerinden somutlaştırılarak olay örgüsü içerisinde küçük okurlara verilmiştir.

"Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar" fablında başında şair arı ailesi tanıtılırken çalışkan olduklarını belirtmesi, tellahın gelin adayını tanıtırken emeğiyle ödüle layık biri olduğunu söylemesi, eğlencenin başında kral arının damatta aradıkları özelliğın zenginlik, soyluluk değil gerçek hüner olduğunu vurgulaması şiirin başından itibaren küçük okurların dikkatini "emeğe, çalışmaya" çekmektedir. Yarışmaya katılan böceklerin dış güzellik, ses güzelliği, güç...vb özelliklerine rağmen yarışmayı kazanamamaları da çocuklara verilen önemli bir mesajdır. Son yarışmacı olan karıncanın sözleri, mütevazı tavırları emeği ilke edinmesi ve bu özelliği ile yarışmayı kazanması da fablın can alıcı noktası olmuş, "emek ve çalışma" bütün hünerlerin önüne geçmiştir. Turmanjanov yarışma heyecanı ve coşkusu içerisinde okurlarına fantastik bir dünya örmüş, ördüğü bu eğlenceli ortamda okurlarına "emek" terbiyesi vermiştir.

Kaynakça

- Ahmetov Ş. (1963). *Qazaq Sovet balalar ädebiyeti (Muğalimder üşin kömekşi quralı)*. Almatı: Oqu-Pedagogika.
- Ahmetov Ş. (1976). *Qazaq Sovet balalar ädebiyeti*. Almatı: Mektep.
- Biray N. (2018). "XX. Yüzyıl Kazak edebiyatı". *Türk dünyası çağdaş edebiyatları el kitabı*. İstanbul: Kesit
- Ergöbekov K. (1992). *Ötebay Turmanjanov*. Almatı: Rauan
- Gökova Kurt Gözde (2019). *Mağjan Jumabayev'in ilk şiir kitabı "Çolpan" metin-aktarma-dil ve üslup incelemesi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- [https://en.m.wikipedia.org/wiki/Chirchik_\(river\)](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Chirchik_(river))
- Kenjebayev B. (2005). Zamandas tuwralı sır. *Ötebay Turmanjanov tuwralı yestelikter* (Haz.: Turmanjanova vd.). Almatı: Bilim.
- Koç K., Baynıyazov A., Başkapan V. (2019). *Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Muqanov S. (1964). Dos tuwralı söz. *Qazaq Ädebiyeti*. 18 Aralık.
- Muqanov S. (2005). Dos tuwralı söz. *Ötebay Turmanjanov tuwralı yestelikter* (Haz: Turmanjanova vd.). s. 3-5. Almatı: Bilim.

- Qaratayev M. (1975). Baqıttı balalar jırşısı. *Jazuwşı*.
- Qaratayev M. (2005). Baqıttı balalar jırşısı. *Ötebay Turmanjanov tuwralı yestelikter* (Haz: Turmanjanova vd.). s.35-41, Almatı: Bilim.
- Söylemez O. (2013), Çağdaş Kazak edebiyatı-I. *Çağdaş Türk edebiyatları-II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Turmanjanov Ö. (2005), Özim tuwralı ängime (Haz. Maynur Turmanjanova). *Ötebay Turmanjanov tuwralı yestelikter* (Haz. Turmanjanova vd.), Almatı: Bilim.
- Turmanjanov Ö. (2005). Qumırsqalar, aralar – qıyıspas dos, qudalar. *Qazak balalar ädebiyetiniñ hrestomatiyası 3-kitap* (Haz.Ahmetov Ş.). Pavlodar: Arman.
- Turmanjanov Ö. (2013). Eñbek jırı . *Ädebiyettik oqu* (Haz. Beysanbayev Z., İgenbayeva B., Äripova G.). Almatı: Atamura.
- Turmanjanova D., Turmanjanova L., Nurmahanova Q. (2005). *Ötebay Turmanjanov tuwralı yestelikter*. Almatı: Bilim.